

The Role of the Social Network X in Reflecting Political and Social Events in Afghanistan (Case Study: Residents of Mazar-e-Sharif)

Mohammad Arif Anwari¹, Sayed Nabi Sajjadi², Ahmad Khalid Ebrahimi³

Abstract

This study was conducted to examine the role of the social network X (Twitter) in reflecting political and social events in Afghanistan, focusing on the residents of Mazar-e-Sharif. The research employed a quantitative, survey-based methodology, and data were collected using a questionnaire and simple random sampling from 383 participants. The data were analyzed using SPSS software, employing both descriptive statistics and inferential statistical tests, including the Pearson correlation and independent t-test. The results revealed that the majority of respondents, particularly the young and educated population, preferred X over other social networks for following political and social news and events. The findings indicate that continuous use of this network has led to an increase in users' political and social awareness, and there is a significant positive correlation between the amount of X usage and the level of awareness. Moreover, X users place greater trust in its news content compared to other networks, and a significant difference was observed between trust in X's content and other media. This research emphasizes that the X social network plays a key role not only in faster and wider dissemination of information but also in strengthening users' critical perspective and social participation. However, challenges such as the spread of misinformation were identified, the management of which requires intelligent media policymaking.

Keywords: X, Afghanistan, social media, political awareness, social trust, Mazar-e-Sharif.

نقش شبکه ی اجتماعی ایکس در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی افغانستان (مطالعه ی موردی: باشندگان شهر مزار شریف)

محمدعارف انوری^۱، سیدنبی سجادی^۲، احمد خالد ابراهیمی^۳

چکیده

این تحقیق با هدف مطالعه ی نقش شبکه ی اجتماعی ایکس در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی افغانستان، با تمرکز بر باشندگان شهر مزارشریف انجام شده است. روش مطالعه، کمی و مبتنی بر پیمایش بوده و داده ها با استفاده از پرسش نامه ی کمی و نمونه گیری تصادفی از ۳۸۳ نفر گردآوری شده است. داده ها با نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل گردیده و از شاخص های توصیفی و آزمون های آماری همبستگی پیرسون و آزمون t مستقل بهره گرفته است. نتایج نشان می دهد اکثر پاسخ دهندگان، به ویژه قشر جوان و تحصیل کرده، ایکس را در مقایسه با سایر شبکه های اجتماعی برای پیگیری اخبار و رویدادهای سیاسی و اجتماعی ترجیح می دهند. یافته ها حاکی از آن است که استفاده ی مستمر از این شبکه منجر به افزایش آگاهی سیاسی و اجتماعی کاربران شده و همبستگی مثبت و معناداری میان میزان استفاده از شبکه ی اجتماعی ایکس و سطح آگاهی کاربران وجود دارد. هم چنین، کاربران نسبت به دیگر شبکه ها، اعتماد بیشتری به اخبار شبکه ی اجتماعی ایکس دارند و از این جهت تفاوت معناداری میان میزان اعتماد به محتوای شبکه ی اجتماعی ایکس و سایر رسانه ها مشاهده گردید. این تحقیق نشان می دهد که شبکه ی اجتماعی ایکس، نه تنها در انتقال سریع تر و گسترده تر اطلاعات نقش کلیدی دارد، بلکه موجب تقویت بینش انتقادی و مشارکت اجتماعی کاربران نیز شده است. با این حال، چالش هایی هم چون نشر اخبار نادرست و به روز نیز از ویژگی های این شبکه ی اجتماعی به حساب می آید که مدیریت آن نیازمند سیاست گذاری رسانه ای به صورت هوشمندانه است.

واژه های کلیدی: ایکس، افغانستان، آگاهی سیاسی، رسانه های اجتماعی، کاربران مزار شریف.

Cite this article: Mohammad Arif Anwari, Sayed Nabi Sajjadi, Hamad Khalid Ebrahimi (2025). The Role of the Social Network X in Reflecting Political and Social Events in Afghanistan (Case Study: Residents of Mazar-e-Sharif). Rana Academic & Research Journal. Volume 9. Issue 2. pp55-70.

¹ Assistant professor, Journalism, Jawzjan University, Afghanistan (anwari2017@gmail.com)

² Ph.D Student, Communications, Social Sciences, Tehran University, Iran (s.nabi.sajadi@gmail.com).

³ Bachelor's Journalism, Jawzjan University, Jawzjan, Afghanistan.

ارجاع به این مقاله: انوری، محمدعارف؛ سجادی، سید نبی؛ ابراهیمی، احمد خالد (۱۴۰۴). نقش شبکه ی اجتماعی ایکس در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی افغانستان (مطالعه ی موردی: باشندگان شهر مزار شریف). فصل نامه ی علمی تحقیقی رنا. دوره ی نهم، شماره ی دوم، صص ۵۵-۷۰.

^۱ پوهنمل، عضو کادر علمی پوهنځي ژورناليزم، پوهنتون جوزجان، شرغان، افغانستان (Arif.anwari2017@gmail.com)

^۲ محصل دوره ی دکتری تخصصی رشته ی ارتباطات، پوهنتون تهران، ایران. (s.nabi.sajadi@gmail.com)

^۳ لیسانس ژورنالیزم، پوهنتون جوزجان، شرغان، افغانستان

در دهه‌های اخیر، شبکه‌های اجتماعی انترنتی توانسته‌اند جایگاه ویژه‌ای در زندگی فردی و جمعی جوامع مختلف پیدا کنند و تأثیرات کم‌سابقه‌ای بر ابعاد گوناگون روابط اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حتا اقتصادی افراد برجای بگذارند. شبکه‌ی اجتماعی ایکس به‌عنوان یکی از پلتفرم‌های برجسته در میان شبکه‌های اجتماعی، نقش بی‌همتایی در شکل‌دهی سریع به افکار جمعی، تسهیل ارتباط میان اشخاص گوناگون و انتقال اخبار و اطلاعات لحظه‌ای پیدا کرده‌است. در افغانستان، به‌ویژه در شهر مزار شریف، شاهد رشد قابل‌توجهی در میزان استفاده از شبکه‌ی اجتماعی ایکس هستیم؛ به‌گونه‌ای که این شبکه‌ی اجتماعی اکنون به‌عنوان یکی از منابع اصلی دریافت اخبار توسط اقشار گسترده‌ی جامعه، خصوصاً جوانان تحصیل‌کرده مورد توجه قرار گرفته‌است. به این دلیل که اکثر شخصیت‌های اجتماعی، سیاسی و اقتصادی رویدادها، سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات خویش در عرصه‌های متعدد را در این شبکه به اشتراک می‌گذارند. کاربرد ایکس در بازنمایی رویدادها و تحولات عمده‌ی ملی و محلی، توانسته‌است آگاهی جمعی و مشارکت اجتماعی را در میان کاربران افزایش دهد و مسیر تازه‌ای برای ابراز دیدگاه‌ها و بحث پیرامون مسائل روز فراهم آورد. این نقش نوین رسانه‌ای موجب شده‌است که بسیاری از کنشگران اجتماعی، فعالان مدنی، روزنامه‌نگاران و حتی مردم عادی، به‌صورت فعالانه و مستقیم در جریان تولید و بازنشر اخبار و اطلاعات مشارکت نمایند. افزون بر این، ویژگی‌های ساختاری شبکه‌ی اجتماعی ایکس نظیر کوتاه‌نویسی، سرعت بالا در انتشار، قابلیت هشتگ‌گذاری و تعامل دو سویه، زمینه‌ی شکل‌گیری موج‌های اجتماعی و سیاسی را در ادوار زمانی کوتاه فراهم می‌کند. مطالعه‌ی نقش ایکس در جامعه‌ی مزار شریف، از آن جهت اهمیت دارد که این شهر با سابقه‌ی فرهنگی، تنوع قومی و حضور افراد تحصیل‌کرده، می‌تواند الگویی از نوع استفاده، انتظارات، فرصت‌ها و چالش‌های رسانه‌های نوین در افغانستان باشد. شبکه‌ی اجتماعی ایکس در این زمینه نه تنها به پل ارتباطی میان مردم و نهادهای قدرت بدل شده؛ بلکه ابزاری برای شفاف‌سازی سیاسی و مطالبه‌گری اجتماعی نیز محسوب می‌شود. با این حال، هم‌زمان باید به آسیب‌ها و پیامدهای منفی استفاده از این شبکه، همچون گسترش شایعات، انتشار اخبار جعلی و افزایش شکاف اجتماعی نیز، توجه داشت. پیچیدگی این سازوکارهای ارتباطی و ضرورت شناخت علمی و روشمند ابعاد آن، انجام تحقیق حاضر را اجتناب‌ناپذیر ساخته‌است.

تحقیق پیش‌رو، با رویکردی توصیفی - پیمایشی و مبتنی بر داده‌های میدانی حاصل از کاربران فعال شبکه‌ی اجتماعی ایکس شهر مزار شریف، تلاش می‌کند تا ضمن تحلیل مؤلفه‌های جامعه‌شناختی و ارتباطی، مشخص نماید شبکه‌ی اجتماعی ایکس چگونه و تا چه اندازه توانسته بر فرآیند بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی در سطح جامعه‌ی محلی

تأثیرگذار باشد. هم‌چنین این تحقیق میزان نقش این شبکه‌ی اجتماعی را در ارتقای سطح آگاهی، مشارکت اجتماعی و شکل‌دهی به افکار عمومی در میان شهروندان بررسی و نقد می‌کند. این بررسی می‌تواند زمینه‌ساز درک عمیق‌تر تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات نوین بر وضعیت اجتماعی و سیاسی افغانستان امروز باشد.

ظهور و گسترش شبکه‌های اجتماعی دیجیتال در دهه‌های اخیر باعث تحولات بنیادین در ساختار ارتباطات انسانی، مناسبات اجتماعی و حتا سیاست‌گذاری و مدیریت جوامع شده‌است (حیدری، ۱۴۰۰). میان پلتفرم‌های متعدد، شبکه‌ی اجتماعی ایکس به دلیل ویژگی‌هایی نظیر سرعت بالای انتشار، کوتاه‌نویسی، امکان هشتگ‌گذاری و دسترسی باز، جایگاهی متمایز یافته‌است. شبکه‌ی اجتماعی ایکس روزبه‌روز به سوژه‌ای مهم در فهم روندهای اجتماعی و سیاسی افغانستان بدل شده‌است. در پرتو تحولات سال‌های اخیر افغانستان، طبقات اجتماعی به‌ویژه جوانان، تحصیل‌کرده‌ها و کنشگران شهری چون مزارشیرف، بیش از پیش برای دریافت و بازتاب اخبار و اطلاعات به شبکه‌هایی چون ایکس روی آورده‌اند. کانال‌های اطلاع‌رسانی رسمی در بسیاری موارد، قابلیت یا تمایل بازتاب شفاف رویدادها را ندارند. ایکس با آزادسازی میدان سخن، پیوند دادن افراد با اندیشه‌ها و دنیا‌های متکثر، بستر جدیدی برای طرح و بازتاب دیدگاه‌ها و رخدادها فراهم کرده‌است. تجربه‌های کاربران مزار شریف در ماهیت‌یابی و بازتاب رخدادهای متعدد اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، به تعامل به‌صورت آنلاین وابسته شده و پویایی‌های نوینی را در سطح اجتماع نشان داده‌است.

در نهایت، تحقیق حاضر می‌کوشد با تجزیه و تحلیل دقیق داده‌های میدانی و دیدگاه‌های نظری، ابعاد مختلف نقش شبکه‌ی اجتماعی ایکس را در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی میان شهروندان مزار شریف شرح دهد. این تحقیق در راستای پاسخ به این پرسش کلیدی است که: شبکه‌ی اجتماعی ایکس چگونه توانسته است جایگاه خود را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای اطلاع‌رسانی در شهر مزار شریف تثبیت کند و فرصت‌ها و مخاطرات بزرگ آن چیست. در این تحقیق تلاش شده، ضمن تبیین ساختارهای مؤثر بر رفتار کاربران شبکه‌ی اجتماعی ایکس، نقش این شبکه را در تقویت، تضعیف یا تغییر فرآیندهای سیاسی و اجتماعی بررسی کند. به این ترتیب، دستاوردهای تحقیق نه‌تنها برای اصحاب رسانه و جامعه‌شناسان، که برای سیاست‌گذاران، فعالان اجتماعی و حتی خود کاربران، ارزشمند و کاربردی خواهد بود.

این تحقیق به شناسایی میزان و نوع تأثیر شبکه‌ی اجتماعی ایکس بر آگاهی افراد، کیفیت مشارکت سیاسی و اجتماعی و حتی شکل‌گیری هویت اجتماعی شهروندان کمک خواهد کرد. همین امر، برای سیاست‌گذاران، پژوهشگران رسانه و همه‌ی علاقه‌مندان به توسعه‌ی اجتماعی و سیاسی کشور، اهمیت مضاعف دارد و می‌تواند مبنای تصمیم‌گیری‌های راهبردی در حوزه‌ی ارتباطات اجتماعی و سیاسی افغانستان قرار گیرد. بنابراین، پرسش اصلی تحقیق

این است که؛ شبکه‌ی اجتماعی ایکس چه نقشی در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی در میان کاربران شهر مزارشریف ایفا می‌کند؟ برای ارایه‌ی پاسخ به پرسش فوق، پرسش‌های فرعی ذیل مطرح شده است: آیا میان استفاده‌ی کاربران از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و رشد آگاهی سیاسی آن‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد؟ آیا میان استفاده‌ی کاربران از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و رشد آگاهی اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد؟ کاربران در شهر مزار شریف بر اخبار کدام‌یک از شبکه‌های (واتساپ، ایکس و فیسبوک) اعتماد بیشتر دارند؟ به نظر می‌رسد نقش شبکه‌ی اجتماعی ایکس در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی در میان کاربران شهر مزار شریف مثبت است. فرضیه‌های فرعی؛ به نظر می‌رسد میان استفاده‌ی کاربران از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و رشد آگاهی سیاسی آن‌ها رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. به نظر می‌رسد میان استفاده‌ی کاربران از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و رشد آگاهی اجتماعی آن‌ها رابطه‌ی معناداری وجود ندارد. به نظر می‌رسد کاربران شبکه‌ی اجتماعی ایکس بر اخبار این شبکه نسبت به واتساپ و فیسبوک اعتماد بیشتر دارند. این تحقیق در پی آن است که به طور عمیق تبیین کند شبکه‌ی اجتماعی ایکس تا چه میزان توانسته زمینه‌های افزایش آگاهی سیاسی و اجتماعی را در میان شهروندان مزار شریف ایجاد کند. در این راستا، بررسی می‌شود که کاربران چگونه از ایکس به عنوان ابزاری برای پی‌گیری اخبار سیاسی، مشارکت در بحث‌های اجتماعی و بیان دیدگاه‌های خود پیرامون مسائل روز شهر و کشور استفاده می‌کنند. در واقع این هدف نشان می‌دهد که تا چه اندازه این رسانه‌ی اجتماعی بر ارتقای سطح دانش عمومی، حساسیت نسبت به وقایع مهم و مشارکت فعال‌تر شهروندان در فرایندهای اجتماعی و سیاسی تأثیرگذار بوده است.

با توجه به گسترش سریع شبکه‌های اجتماعی در افغانستان، به‌ویژه در میان جوانان و اقشار تحصیل‌کرده شهری، پلتفرم‌هایی مانند شبکه‌ی اجتماعی ایکس نقشی فراتر از یک سرگرمی یا ابزار ارتباطی یافته‌اند و اکنون به یکی از اصلی‌ترین مجاری دریافت و بازتاب اخبار و رخدادهای سیاسی و اجتماعی بدل شده‌اند (حیدری، ۱۴۰۰). در چنین شرایطی، شناخت دقیق کارکردهای شبکه‌ی اجتماعی ایکس و تحلیل نقش آن در شکل‌دهی افکار عمومی، مشارکت سیاسی، شفافیت اجتماعی و گسترش آگاهی از حیث نظری و کاربردی، اهمیت بالایی دارد. مطالعه‌ی حاضر می‌تواند با تحلیل شیوه‌های اطلاع‌رسانی، نوع تعامل کاربران، دلایل اعتماد یا بی‌اعتمادی مردم به اخبار شبکه‌های اجتماعی، چالش‌ها و فرصت‌های موجود، تصویری واقعی و مبتنی بر داده از وضعیت ارتباط جمعی و بازتاب رخدادهای در شهر مزار شریف ارائه دهد.

هم‌چنین هدف این تحقیق، تحلیل رابطه میان میزان استفاده از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و مشارکت اجتماعی و سیاسی کاربران است. در رابطه به این هدف سعی می‌شود رابطه میان فراوانی و شیوه‌ی استفاده‌ی کاربران از شبکه‌ی اجتماعی ایکس با میزان مشارکت آن‌ها در عرصه‌های اجتماعی و سیاسی بررسی شود. تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است

که آیا افرادی که حضور فعال‌تر و مستمرتری در شبکه‌ی اجتماعی یکس دارند، از میزان بالاتری از مشارکت سیاسی (مانند شرکت در انتخابات، کمپین‌های اجتماعی، پی‌گیری مطالبات مدنی و بحث‌های عمومی) برخوردارند یا خیر. هم‌چنین میزان ارتباط‌گیری و سازمان‌یابی‌های اجتماعی و سیاسی مبتنی بر فضای یکس نیز مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۲. چارچوب تیوریک

یکی از نظریه‌های قابل تعمیم و کاربردی در این پژوهش، نظریه‌ی انتقال اجتماعی است. این نظریه، فرایند انتشار اطلاعات، ارزش‌ها و هنجارها را از طریق ارتباطات میان‌فردی و گروهی در جامعه بررسی می‌کند و بر انتقال پیام‌ها از منابع مختلف و تأثیر این انتقال بر رفتار و نگرش مخاطبان تأکید دارد. شبکه‌هایی چون یکس به‌عنوان کانال‌های توزیع و تسریع این انتقال مطرح‌اند (هومنیز، ۱۹۶۱: ۳).

نظریه‌ی شبکه‌های اجتماعی: این نظریه به ساختار روابط اجتماعی میان افراد و الگوها و تأثیرات روابط شبکه‌ای در تسهیل یا محدودکردن جریان اطلاعات و منابع اجتماعی می‌پردازد. به‌صورت مشخص در مورد شبکه‌ی اجتماعی یکس، این نظریه کمک می‌کند تا نحوه‌ی شکل‌گیری گروه‌ها، نفوذ و تأثیرگذاری کاربران و موج‌های تبادل اطلاعات تحلیل شود (واسرمن، ۱۹۹۴: ۴).

نظریه‌ی فضای عمومی: یورگن هابرماس این نظریه را مطرح کرد و بر نقش فضاهای ارتباطی باز و آزاد برای بحث همگانی، نقد قدرت، شکل‌گیری و هدایت افکار عمومی تأکید دارد. لذا، شبکه‌ی اجتماعی یکس فضای عمومی دیجیتال محسوب می‌شود که مشارکت سیاسی و اجتماعی را برای کاربران تقویت می‌کند (هابرماس، ۱۹۸۹: ۲۷).

نظریه‌ی آگاهی اجتماعی: این نظریه به فرایند افزایش شناخت، حساسیت و درک افراد نسبت به مسائل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی از طریق رسانه و تعامل جمعی اشاره دارد. ابزارهایی چون یکس با تقویت ارتباط و انتشار تجارب جمعی و اطلاعات، سطح آگاهی اجتماعی را ارتقا می‌بخشند (دورکیم، ۱۹۹۷: ۳۹). در این تحقیق، از رویکرد کمی و راهبرد توصیفی - پیمایشی به‌کار گرفته شده‌است، تا نقش شبکه‌ی اجتماعی یکس در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی افغانستان، با تمرکز بر باشندگان شهر مزار شریف، با دقت مورد بررسی قرار گیرد. انتخاب این روش به دلیل ضرورت بررسی میزان و نحوه‌ی مصرف شبکه‌ی اجتماعی یکس، سنجش روابط آماری میان متغیرها و ارائه‌ی تصویر کلی از موقعیت کنونی کاربران این شبکه‌ی اجتماعی در مزار شریف بوده است.

۳. ادبیات پژوهش

مطابق با تحقیقات انجام‌شده، کاربران شبکه‌ی اجتماعی یکس در مزار شریف، این شبکه را به‌عنوان مهم‌ترین ابزار دریافت اخبار روز و بحث پیرامون وقایع سیاسی، اجتماعی محلی و ملی می‌شناسند. نتایج این مطالعات نشان می‌دهد که شبکه‌ی یکس، سطح آگاهی را افزایش داده و به ایجاد کنش جمعی و شفافیت رفتار سیاست‌مداران یاری می‌رساند (حیدری،

۱۴۰۰؛ لطفی و همکاران، ۱۳۹۹؛ مک‌کارتی و سیلوستر، ۱۳۹۴؛ هومنز، ۱۹۶۱). مسأله‌ی محوری تحقیق حاضر این است که چگونه شبکه‌ی اجتماعی ایکس می‌تواند نقش رسانه‌ای مؤثر، مستقل و جمعی را در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی ایفا کند. آیا این شبکه صرفاً نقش یک رسانه‌ی نوین اخبار را دارد یا در زندگی اجتماعی، هویتی و کنش‌گری کاربران، به‌ویژه جوانان و محصلان، نیز تأثیرگذار بوده است؟ از یکسو ادعا براین است که شبکه‌ی اجتماعی ایکس، علاوه بر انتقال سریع اطلاعات، بستر بحث آزاد و مناظره، گفت‌وگو و حتی شکل‌دهی هویت اجتماعی و سیاسی را فراهم می‌سازد (حیدری، ۱۴۰۰؛ مک‌کارتی، ۲۰۱۱). از سوی دیگر، تحقیقات نظری فرانظری همچون نظریه‌ی انتقال اجتماعی و فضای عمومی (هومنز، ۱۹۶۱؛ لطفی و همکاران، ۱۳۹۹) تبیین می‌کند که انتشار آزاد و سریع اطلاعات از طریق شبکه‌ی اجتماعی ایکس، موجب شکل‌گیری فضاهای جدید گفت‌وگوها و مشارکت سیاسی می‌شود. این نظریه‌ها تأکید دارند که رسانه‌های اجتماعی، خصوصاً شبکه‌ی اجتماعی ایکس می‌تواند ساخت قدرت ارتباطی را از دست رسانه‌های سنتی خارج ساخته و مشارکت واقعی‌تر، چندصدا و شفاف در اجتماع پدید آورند. شبکه‌ی اجتماعی ایکس نه فقط ابزاری برای دریافت خبر؛ بلکه محلی برای هم‌فکری، کنش‌گری و مطالبه‌گری اجتماعی نیز هست؛ به‌ویژه در جامعه‌ی چندقومی و پویا مانند مزار شریف. کارکردهای دوگانه‌ی مثبت و منفی این شبکه همواره مورد توجه است. دسترسی سریع و لحظه‌ای به اخبار، امکان رای‌دهی جمعی، سازمان‌دهی حرکت‌های اجتماعی، قابلیت گفت‌وگو و تبادل نظر بی‌واسطه، همه از نقاط قوت شبکه‌ی اجتماعی ایکس محسوب می‌شود. اما در کنار این فرصت‌ها، نگرانی‌هایی درباره‌ی شیوع اطلاعات کاذب، شایعه‌سازی و تهدید امنیت روانی کاربران نیز وجود دارد (لطفی و همکاران، ۱۳۹۹؛ مک‌کارتی، ۱۳۹۴).

به علاوه، ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، اقتصادی و فرهنگی کاربران شبکه‌ی اجتماعی ایکس در مزار شریف نیز در برون‌داد اجتماعی این شبکه اثرگذار است. سهم بالای کاربران جوان، باسواد و شهرنشین باعث شده تا شبکه‌ی اجتماعی ایکس نه فقط فضای بازنمایی سیاست و اجتماع؛ بلکه بستری برای شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی جدید، خلق روابط فراملی، و حتی جست‌وجوی الگوهای رفتاری نوین باشد (حیدری، ۱۴۰۰؛ دورکیم، ۱۹۸۴). شبکه‌ی اجتماعی ایکس بدین‌ترتیب نقشی فراتر از یک رسانه‌ی صرف دارد و روند جامعه‌پذیری و سیاست‌پذیری شهروندان را متحول ساخته است. از سوی هم، فقدان تحقیقات و پژوهش‌های بومی و منطبق با وضعیت افغانستان به‌ویژه در مورد رسانه‌های مدرن و دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی کمتر دیده می‌شود که خود حالت انفعال نهادهای علمی و تحصیلی در برابر تأثیرات مثبت و منفی این رسانه‌ها را نشان می‌دهد. لذا از این منظر که تأثیرات مثبت و منفی رسانه‌ها با مطالعه‌ی دقیق حوزه‌ی اجتماعی و فرهنگی مخاطب امکان مدیریت و کنترل دارد، چنین تحقیقاتی در جامعه‌ی افغانستان که ورود شبکه‌های اجتماعی در آن کاملاً جدید است، اهمیت دارد و نیاز احساس می‌شود.

۴. روش پژوهش

این پژوهش به صورت کمی انجام شده است و جامعه‌ی آماری آن را کاربران فعال شبکه‌ی اجتماعی ایکس شهر مزار شریف در سال‌های ۱۴۰۲ تا ۱۴۰۴ هجری شمسی تشکیل می‌دهد. با استفاده از فرمول کوکران برای جامعه‌ی نامحدود و با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای نمونه‌گیری ۵ درصد، حجم نمونه‌ی ۳۸۳ نفر برآورد شد. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده انجام گرفته است تا از سوگیری‌های احتمالی جلوگیری و قابلیت تعمیم نتایج افزایش یابد.

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه‌هایی است که بر اساس مبانی نظری پژوهش و مطالعات پیشین تدوین شده است. این پرسش‌نامه شامل دو بخش عمده است. بخش اول، پرسش‌های جمعیت‌شناختی (مانند سن، جنسیت، تحصیلات، شغل) می‌باشد و بخش دوم، شامل پرسش‌های ویژه‌ی مربوط به میزان و نوع استفاده از شبکه‌ی اجتماعی ایکس، سطح آگاهی سیاسی، اجتماعی، اعتماد به اخبار و مقایسه‌ی آن با سایر شبکه‌ها می‌شود. کلیه‌ی گویه‌ها بر روی طیف لیکرت پنج درجه‌ای (از خیلی کم تا خیلی زیاد) سنجیده شده‌اند. در راستای روایی محتوایی پرسش‌نامه، از نظرات دو نفر استاد رشته‌ی خبرنگاری و صاحب‌نظر از دانشگاه‌های افغانستان و ایران استفاده شد و پس از بازبینی و اصلاح، مورد تأیید آن‌ها قرار گرفت و نسخه نهایی به دست آمد. جهت سنجش پایایی، ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید که مقدار آن برای پرسش‌نامه ۸۵٪ به دست آمد که نشان‌دهنده‌ی انسجام و پایایی مناسب ابزار است. گردآوری داده‌ها به صورت میدانی و با همکاری گروهی از محصلان آموزش دیده در سطح شهر مزار شریف، در مکان‌های پرتردد (پوهنتون‌ها، مراکز آموزشی و فضاهای عمومی) صورت گرفت. رعایت اصول اخلاقی (ارجاع داوطلبانه، توضیح هدف پژوهش و اطمینان از ناشناس ماندن پاسخ‌ها) الزامی بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام یافته و با استفاده از کدنامه‌ی محقق‌شده، کدگذاری و سپس کدهای به دست آمده وارد نرم‌افزار و پردازش شد. برای تحلیل توصیفی از شاخص‌های آماری مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده شد.

برای ارزیابی فرضیه‌ها و بررسی روابط میان متغیرها، از آزمون همبستگی پیرسون (برای سنجش رابطه‌ی استفاده از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و آگاهی سیاسی-اجتماعی) استفاده شده است. برای مقایسه‌ی اعتماد به اخبار شبکه‌ی اجتماعی ایکس با دیگر شبکه‌ها از آزمون t مستقل استفاده شد و برای رتبه‌بندی سطوح اعتماد از آزمون فریدمن بهره گرفته شد. سطح معناداری برای رد یا پذیرش فرضیه‌ها ($P > 0.05$) در نظر گرفته شده است. نهایتاً در رابطه به محدودیت‌های این تحقیق می‌توان به دشواری در شناسایی کاربران فعال شبکه‌ی اجتماعی ایکس، احتمال سوگیری پاسخ‌ها به خاطر فضای سیاسی و اجتماعی اشاره کرد.

۵. یافته‌ها

با رشد سریع فناوری‌های ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی به‌ویژه شبکه‌ی اجتماعی ایکس به بخش جدایی‌ناپذیر از زندگی روزمره‌ی شهروندان افغانستان تبدیل شده‌اند. این شبکه‌ها نه تنها ابزار ارتباطی و سرگرمی؛ بلکه بستر اصلی پی‌گیری اخبار و مشارکت اجتماعی شده‌اند. پویایی و فراگیری شبکه‌ی اجتماعی ایکس، ظرفیت بالایی در بازتاب، تسريع و عمق‌بخشی اخبار، تحلیل‌ها و شکل‌دهی افکار عمومی در جامعه‌ی شهری ایجاد کرده است. یافته‌های این تحقیق، تصویری روشن از جایگاه و تأثیر این رسانه در میان کاربران شهر مزار شریف ارائه می‌دهد.

جدول ۱. توزیع جنسیت پاسخ‌دهندگان

جنسیت	تعداد	درصد
مرد	۱۹۳	۵۰.۴٪
زن	۱۹۰	۴۹.۶٪

ترکیب جنسیتی پاسخ‌دهندگان تقریباً برابر است و این تعادل دموگرافیک نشان می‌دهد که یافته‌ها می‌تواند با اطمینان نسبی به هر دو جنس تعمیم داده شود. پراکندگی متوازن، امتیاز مهمی برای اعتبار نتایج پژوهش است.

جدول ۲. توزیع سنی پاسخ‌دهندگان

دامنه‌ی سنی	تعداد	درصد
۱۸-۲۵ سال	۲۴۵	۶۴.۰٪
۲۶-۳۵ سال	۱۲۰	۳۱.۳٪
بالای ۳۵	۱۸	۴.۷٪

بیشترین شرکت‌کنندگان در پژوهش را جوانان (۱۸ تا ۲۵ سال) تشکیل می‌دهد که منعکس‌کننده‌ی نقش پررنگ قشر جوان در استفاده از ایکس است. درصد پایین افراد بالای ۳۵، بر نسل‌محور بودن رفتار رسانه‌ای تأکید دارد.

جدول ۳. وضعیت تحصیلی پاسخ‌دهندگان

سطح تحصیلات	تعداد	درصد
دیپلم یا کمتر	۱۰۶	۲۷.۷٪
لیسانس	۲۲۱	۵۷.۷٪
ماستر و دکترا	۵۶	۱۴.۶٪

بیش از نیمی از پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات دانشگاهی (لیسانس) هستند. این امر نشان می‌دهد کاربران فعال ایکس در این شهر اکثراً از طیف تحصیل‌کرده‌اند و این ویژگی می‌تواند سطح تحلیل‌گری و حساسیت اجتماعی نمونه را افزایش دهد.

جدول ۴. وضعیت شغلی پاسخ‌دهندگان

شغل	تعداد	درصد
محصل	۱۹۴	۵۰.۷٪
کارمند دولت	۸۱	۲۱.۲٪
آزاد	۶۳	۱۶.۵٪
سایر	۴۵	۱۱.۶٪

نیمی از پاسخ‌دهندگان دانشجویان و کارمندان دولت هستند و مشاغل آزاد نیز سهم قابل‌توجهی دارند. توزیع ترکیبی مشاغل سبب می‌شود دیدگاه‌های مختلف اجتماعی در پژوهش بازتاب یابد و بر معتبر بودن نتایج بیفزاید.

جدول ۵. میزان استفاده از ایکس نسبت به سایر شبکه‌ها

گزینه‌ی پاسخ	تعداد	درصد
بسیار کم	۲۴	۶.۳٪
کم	۴۸	۱۲.۵٪
متوسط	۹۵	۲۴.۸٪
زیاد	۱۱۲	۲۹.۲٪
بسیار زیاد	۱۰۴	۲۷.۲٪

بیش از نیمی از افراد (۵۶.۴٪) اعلام کرده‌اند که زیاد یا بسیار زیاد از ایکس در مقایسه با سایر شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. این موضوع جایگاه ویژه‌ی ایکس در میان کاربران فعال شهر را روشن می‌کند.

جدول ۶. استفاده از ایکس برای آگاهی از رویدادها

گزینه‌ی پاسخ	تعداد	درصد
بسیار کم	۱۸	۴.۷٪
کم	۳۰	۷.۸٪
متوسط	۸۶	۲۲.۵٪
زیاد	۱۳۴	۳۵.۰٪
بسیار زیاد	۱۱۵	۳۰.۰٪

حدود ۶۵٪ کاربران، شبکه‌ی ایکس را منبع اصلی آگاهی از رویدادهای سیاسی/اجتماعی می‌دانند. این موضوع نشان‌دهنده‌ی اعتماد کاربران به اخبار و اطلاع‌رسانی سریع ایکس و نقش پررنگ این پلتفرم در اطلاع‌رسانی است. در مطالعه‌ی حاضر، به‌منظور فهم عمیق‌تر نقش شبکه‌ی اجتماعی ایکس در بازتاب رخدادهای سیاسی و اجتماعی میان باشندگان شهر مزارشریف، پاسخ‌های کاربران به سؤالات کلیدی پرسش‌نامه، جمع‌آوری و تحلیل شد. نتایج اصلی به شرح جدول زیر ارائه شده و پس از آن، توضیح تفصیلی درباره‌ی هر محور بیان می‌گردد.

جدول ۷. شرح و تفسیر سوالات کلیدی

سؤال کلیدی	درصد پاسخ‌دهندگان	شرح و تفسیر
۱. آیا از شبکه‌ی اجتماعی ایکس بیشتر از سایر شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنید؟	۴۰٪	اکثر کاربران اعلام کرده‌اند که شبکه‌ی اجتماعی ایکس را به صورت غالب نسبت به سایر شبکه‌های اجتماعی مورد استفاده قرار می‌دهند. این امر نشان‌دهنده‌ی محبوبیت و جایگاه ویژه‌ی ایکس در میان اقشار مختلف شهروندان به‌ویژه جوانان و تحصیل‌کردگان است.
۲. آیا از شبکه‌ی اجتماعی ایکس برای آگاهی از رویدادهای سیاسی و اجتماعی استفاده می‌کنید؟	۵۱٪	شصت و نه درصد کاربران، شبکه‌ی اجتماعی ایکس را منبع اصلی پی‌گیری اخبار و رویدادهای روز عنوان کرده‌اند؛ این نشان می‌دهد ایکس بستر اصلی و مورد اعتماد برای دستیابی به اطلاعات روزانه‌ی سیاسی و اجتماعی محسوب می‌شود.
۳. تا چه اندازه با چهره‌های سیاسی از طریق شبکه‌ی ایکس در ارتباط هستید؟	۱۹٪	ارتباط مستقیم با چهره‌های سیاسی یکی از قابلیت‌های برجسته‌ی ایکس است. ۴۲ درصد کاربران ارتباط بالایی با این چهره‌ها را تجربه می‌کنند که موجب ارتقای مشارکت سیاسی و اطلاع‌یابی آنان می‌شود.
۴. شبکه‌ی اجتماعی ایکس موجب افزایش آگاهی سیاسی کاربران می‌شود؟	۱۱٪	اغلب پاسخ‌دهندگان، نقش شبکه‌ی اجتماعی ایکس را در افزایش حساسیت و آگاهی سیاسی خود تأیید کرده‌اند، به‌همین خاطر، ایکس یک عامل رشد آگاهی سیاسی و اجتماعی تلقی می‌شود.
۵. آیا به اخبار شبکه‌ی ایکس بیشتر از سایر شبکه‌ها اعتماد دارید؟	۵۱٪	بیش از نیمی از کاربران، اخبار و اطلاعات ایکس را نسبت به سایر پلتفرم‌ها قابل اعتمادتر می‌دانند. این اعتماد بالا، نشان‌دهنده‌ی کیفیت و اعتبار منابع خبری و تحلیلی فعال در فضای ایکس است.
۶. آیا سرعت دسترسی به اخبار در شبکه‌ی ایکس بیشتر است؟	۷۸٪	ایکس نه فقط از نظر حجم محتوا، بلکه به سبب سرعت انتشار اخبار، توسط ۷۳ درصد پاسخ‌دهندگان، سریع‌ترین کانال ممکن تلقی شده‌است؛ این مزیت تکنیکی، نقش تسهیل‌گر اطلاعاتی ایکس را تقویت می‌کند.
۷. تا چه میزان تعامل با چهره‌های فرهنگی و اجتماعی برای شما در شبکه‌ی ایکس مهم بوده‌است؟	۱۸٪	تعامل با چهره‌ها و فعالان اجتماعی نیز در سطح بالایی صورت می‌گیرد که نشان از اهمیت ایکس برای گفت‌وگو، شبکه‌سازی و تقویت هویت اجتماعی کاربران دارد.
۸. تا چه اندازه شبکه‌ی ایکس موجب افزایش مشارکت شما در بحث‌های اجتماعی شده‌است؟	۷۵٪	اکثر کاربران معتقدند حضور فعال در ایکس، درگیری آن‌ها در موضوعات روز و مشارکت اجتماعی‌شان را تشدید کرده است.
۹. آیا اخبار شبکه‌ی ایکس را نسبت به سایر شبکه‌ها موثرتر و معتبرتر می‌دانید؟	۵۱٪	اعتماد به صحت و شفافیت محتوای تولیدشده در ایکس، نسبت به شبکه‌هایی مانند فیسبوک و واتساپ بالاتر گزارش شده و این خود اثرگذار بالایی ایکس بر افکار عمومی را نمایان می‌سازد.

توضیح هر محور

- محور مصرف بالاتر ایکس: تفاوت معناداری میان مصرف ایکس و سایر شبکه‌ها دیده می‌شود؛ زیرا غالب کاربران، محیط ایکس را برای تعامل با رخدادهای سیاسی و اجتماعی ترجیح می‌دهند.

- کارکرد خبری و تحلیلی: درصد بالای استفاده جهت آگاهی از وقایع، بیانگر آن است که ایکس نه فقط پلتفرم سرگرمی؛ بلکه ابزار اطلاع‌رسانی و تحلیل برای افراد فعال است.

- ارتباط با بازیگران سیاسی و اجتماعی: ظرفیت منحصر به فرد برای تعامل مستقیم با چهره‌ها و نخبگان، موجب افزایش حس مشارکت و دسترسی مستقیم به اطلاعات دست‌اول برای کاربران شده‌است.

- تاثیر بر آگاهی و رفتار: رشد قابل توجه آگاهی سیاسی و اجتماعی در میان مصرف‌کنندگان پرتکرار، نشانگر آن است که کاربرد ایکس صرفاً مصرف منفعلانه نبوده و بر دانش، بینش و حساسیت اجتماعی کاربران اثرگذار است.

- اعتماد و اعتبار: سطح بالای اعتماد به اخبار ایکس، نسبت به سایر رسانه‌ها، جایگاه مرجعیت این شبکه را در افکار عمومی کاربران شهر مزار شریف تقویت می‌کند.

- سرعت انتقال خبر: جنبه‌ی سرعت اخبار و بازتاب سریع در ایکس مورد تأکید اکثریت کاربران قرار گرفته است که این ویژگی به‌ویژه برای فعالان اجتماعی و افراد رسانه‌ای اهمیت مضاعف دارد.

- بحث و مشارکت: مشارکت و تبادل نظر فعال کاربران در بحث‌های اجتماعی، سیاسی و هویت جمعی، نقش شبکه‌ی اجتماعی ایکس را پررنگ‌تر نشان می‌دهد.

- تعامل با چهره‌های فرهنگی-اجتماعی: مشارکت و تعامل کاربران با نخبگان فرهنگی و اجتماعی، نشان‌دهنده‌ی تنوع کارکردهای ایکس و نقش فرهنگی آن است.

آزمون فرضیه‌ها با استفاده از مدل همبستگی پیرسون

آزمون همبستگی پیرسون یکی از رایج‌ترین روش‌های آماری برای سنجش رابطه‌ی خطی بین دو متغیر کمی است. این آزمون میزان و جهت همبستگی را به‌صورت یک عدد بین ۱- تا ۱+ نشان می‌دهد؛ مقدار نزدیک به ۱+، نشانه‌ی همبستگی مثبت، مقدار نزدیک به ۱-، نشانه‌ی همبستگی منفی و مقدار صفر، نشانه‌ی نبود رابطه‌ی خطی است. سطح معنی‌داری آزمون نیز نشان می‌دهد که آیا رابطه‌ی مشاهده‌شده، از لحاظ آماری معنادار است یا خیر (فیلد، ۲۰۱۸؛ گریزویل، ۲۰۱۴).

جدول ۸. فرضیه‌ی رابطه‌ی استفاده از ایکس و آگاهی سیاسی

متغیرها	ضریب همبستگی [®]	سطح معنی‌داری (p)	نتیجه
استفاده از ایکس و آگاهی سیاسی	۰.۵۶	۰.۰۱	معنادار

ضریب همبستگی بالا و معناداری آماری ($p > 0.01$) بیانگر آن است که افزایش استفاده از ایکس با رشد درک و آگاهی سیاسی شهروندان همراه بوده و نشان‌دهنده‌ی اهمیت این شبکه در ارتقای سواد سیاسی جامعه است. از این جهت، فرضیه‌ی اول که ادعا می‌کرد میان استفاده‌ی کاربران از شبکه‌ی ایکس و رشد آگاهی آن‌ها رابطه‌ی معناداری وجود دارد، تأیید شد.

جدول ۹. فرضیه‌ی رابطه‌ی استفاده از ایکس و آگاهی اجتماعی

متغیرها	ضریب همبستگی [®]	سطح معنی‌داری (p)	نتیجه
استفاده از ایکس و آگاهی اجتماعی	۰,۴۹	۰,۰۰۱	معنادار

رابطه‌ی مثبت و معنادار میان استفاده از ایکس و آگاهی اجتماعی، نقش این شبکه را در اطلاع‌رسانی و حساس‌سازی مردم نسبت به مسائل اجتماعی شهر مزار شریف تأیید می‌کند. لذا فرضیه‌ی دوم به این دلیل که ادعا می‌کرد این رابطه، معنا دار نیست، رد شد.

آزمون t مستقل و فریدمن برای اندازه‌گیری میزان اعتماد کاربران به شبکه‌ی اجتماعی
آزمون t مستقل به منظور مقایسه‌ی میانگین دو گروه مستقل (مثلاً مردان و زنان) در یک متغیر کمی استفاده می‌شود تا مشخص گردد آیا تفاوت مشاهده‌شده بین دو گروه از لحاظ آماری معنادار است یا خیر. این آزمون معمولاً برای داده‌های پیوسته با توزیع نرمال و واریانس‌های مساوی به کار می‌رود. این روش در تحقیقات علوم اجتماعی برای سنجش تفاوت نگرش یا رفتار گروه‌ها بسیار متداول است (فیلد، ۲۰۱۸: ۳۹۹). آزمون فریدمن یک آزمون آماری غیرپارامتریک است که برای مقایسه‌ی رتبه‌بندی چند متغیر وابسته‌ی درون‌گروهی (مثلاً میزان اعتماد به چند شبکه‌ی اجتماعی مختلف توسط یک گروه پاسخ‌دهنده) به کار می‌رود. این آزمون امکان سنجش تفاوت معنادار میان گروه‌های هم‌بسته را بدون فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها فراهم می‌کند و اغلب زمانی استفاده می‌شود که داده‌های پیمایشی با مقیاس ترتیبی یا لیکرت جمع‌آوری شده باشند (فیلد، ۲۰۱۸: ۷۰۳).

جدول ۱۰. فرضیه‌ی مقایسه‌ی اعتماد خبری ایکس و سایر شبکه‌ها

نوع شبکه	میانگین اعتماد	انحراف
ایکس	۴.۱۲	۰.۷۴
واتساپ	۳.۶۵	۰.۸۸
فیسبوک	۳.۲۸	۰.۹۲

کاربران، بیش‌ترین اعتماد را به اخبار منتشرشده از شبکه‌ی ایکس دارند و این اعتماد با اختلاف نسبت به سایر شبکه‌ها معنادار است. این اختلاف نشان‌دهنده‌ی جایگاه خاص ایکس در نظام اعتماد رسانه‌ای کاربران است. در نتیجه، فرضیه‌ی سوم که ادعا می‌کرد کاربران بیشتر بر اخبار شبکه‌ی ایکس اعتماد دارند، تأیید شد.

به عنوان بحث یا مناقشه، می‌توان گفت که یافته‌های حاصل از این تحقیق، تصویری دقیق از جایگاه و نقش شبکه‌ی اجتماعی ایکس در میان باشندگان شهر مزار شریف ارائه می‌دهد. ساختار جمعیتی پاسخ‌دهندگان مشخص می‌کند که ترکیب جنسیتی تقریباً برابر است و این موضوع امکان تعمیم نتایج به هر دو جنس را فراهم می‌آورد؛ چنین ترکیب متوازنی به کنترل تعصبات احتمالی جنسیتی در داده‌ها کمک می‌کند و بر قوت استنتاج افزوده است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که جوانان (به‌ویژه گروه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال) اصلی‌ترین کاربران شبکه‌ی اجتماعی ایکس در این شهر هستند و این نکته، بر هم‌سویی

پلتفرم با الگوی مصرف رسانه‌ای نسل جوان تأکید دارد. هم‌چنین میزان تحصیلات بالا در میان کاربران، نشان‌دهنده‌ی گرایش اقشار تحصیل‌کرده و اهل تحلیل به این رسانه است که خود بیان‌گر کارکرد انتقادی و آگاهی‌بخش آن در جامعه‌ی پژوهش است. از حیث نوع شغل، نیمی از پاسخ‌دهندگان را محصلان تشکیل می‌دهند که نقش اساسی در پویایی اجتماعی و قابلیت بازتاب رخدادها در فضای مجازی دارند. وجود سهم قابل‌توجهی از کارمندان دولت و افراد شاغل بخش خصوصی نیز بر تنوع نگرش‌ها و تجارب کاربران این شبکه در شهر افزوده است. بر اساس یافته‌ها، بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان اعلام داشته‌اند که شبکه‌ی اجتماعی ایکس را به‌طور قابل‌توجهی بیش از سایر شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. نه تنها این شبکه به کانال اصلی اطلاع‌رسانی سریع تبدیل شده؛ بلکه سطح اعتماد کاربران به اخبار منتشرشده در آن نیز قابل‌توجه بوده است. میانگین بالاتر اعتماد به شبکه‌ی اجتماعی ایکس نسبت به واتساپ و فیسبوک، نقش این رسانه را در شکل‌دهی به افکار عمومی برجسته می‌کند.

علاوه بر این، ۶۵ درصد کاربران اذعان کرده‌اند که اخبار و آگاهی‌های سیاسی و اجتماعی روز را عمدتاً از شبکه‌ی اجتماعی ایکس دنبال می‌کنند؛ این امر نه تنها نشان‌دهنده‌ی سرعت نشر و دسترسی بالا به اطلاعات است؛ بلکه بیان‌گر جایگاه و اعتبار این شبکه در میان سایر منابع خبری برای کاربران مزار شریف است. مطالعه‌ی هم‌بستگی‌ها نیز ابعاد مهمی را آشکار ساخته است: نتایج آزمون هم‌بستگی پیرسون نشان داد که مصرف بالای ایکس با افزایش آگاهی سیاسی و اجتماعی کاربران رابطه‌ی مثبت و معنادار دارد. این یافته، فرضیه‌های مطالعه را تأیید کرده و نشان می‌دهد که هرچه بهره‌گیری افراد از این شبکه بیشتر باشد، حساسیت و مشارکت اجتماعی-سیاسی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد. دسترسی به چهره‌های سیاسی و ارتباط مستقیم با رخدادها، روز، امکان شکل‌گیری فضای عمومی‌تر و مشارکت فعال‌تر ساکنان شهر در مسائل سیاسی و اجتماعی را فراهم آورده است. آزمون t مستقل نیز نشان‌دهنده‌ی تفاوت معنادار در میزان اعتماد به محتوای خبری میان کاربران ایکس و سایر شبکه‌ها بود؛ که این برتری آماری، حکایت از اعتماد ساخت‌یافته‌تر و کارکرد اطلاع‌رسانی قابل‌اتکاتر شبکه‌ی ایکس دارد. در مجموع می‌توان گفت که شبکه‌ی اجتماعی ایکس نه تنها منبع اصلی برای کسب اطلاعات و شکل‌دهی افکار عمومی در شهر مزار شریف شده؛ بلکه سبب تقویت آگاهی سیاسی و اجتماعی کاربران نیز گردیده است. نقش میانجی و تسهیل‌گر شبکه‌ی ایکس در پیوند دادن کاربران با منابع خبری معتبر، افزایش تعاملات اجتماعی و جریان‌یابی سریع‌تر اطلاعات، از عوامل کلیدی این اثرگذاری به شمار می‌رود. در عین حال باید توجه داشت که شبکه‌های اجتماعی با تمام مزیت‌ها، چالش‌هایی همچون امکان پخش اطلاعات نادرست، شکل‌گیری حباب‌های اطلاعاتی و آسیب‌های مرتبط با اعتماد بیش از حد به منابع غیررسمی نیز دارند که باید در

سیاست‌گذاری رسانه‌ای کشور مورد توجه قرار گیرد.

۶. نتیجه‌گیری

یافته‌های تحقیق حاضر به‌روشنی نشان می‌دهد که شبکه‌ی اجتماعی ایکس، در میان باشندگان شهر مزار شریف به یک منبع اصلی برای دسترسی به اخبار، تحلیل رخدادهای سیاسی و اجتماعی و مشارکت در گفتمان‌های جمعی بدل شده‌است. توازن جنسیتی پاسخ‌دهندگان و غالب بودن سهم جوانان تحصیل‌کرده نشان می‌دهد، مخاطبان این شبکه اغلب از قشر فعال، پویا و دارای حساسیت اجتماعی-سیاسی هستند. داده‌ها نشان می‌دهد که بخش قابل‌توجهی از کاربران، این شبکه را نسبت به سایر رسانه‌های اجتماعی ترجیح می‌دهند و آن را مهم‌ترین کانال برای کسب سریع اخبار و تحلیل‌ها می‌دانند. هم‌چنین، آزمون‌های آماری انجام‌شده، ارتباط مثبت و معناداری میان میزان استفاده از شبکه‌ی اجتماعی ایکس و افزایش آگاهی سیاسی و اجتماعی را نشان داد و میزان اعتماد کاربران به اخبار این شبکه از سایر منابع به‌مراتب بیشتر است.

شبکه‌ی اجتماعی ایکس نه‌تنها کارویژه‌ی اطلاع‌رسانی و تسهیل مشارکت اجتماعی و سیاسی را ایفا می‌کند؛ بلکه زمینه‌ساز تقویت سرمایه‌ی اجتماعی، علایق جمعی و ترویج فرهنگ گفت‌وگو شده‌است. گرچه هم‌چنان چالش‌هایی؛ از جمله انتشار اطلاعات نادرست، امکان شکل‌گیری قطب‌بندی‌های اجتماعی و کنترل کمتر بر منابع خبر وجود دارد، اما نقش واسطه‌ای و اثربخش این شبکه در جامعه‌ی شهری افغانستان، نمایان و انکارناپذیر است.

۷. پیشنهادها

مواجهه‌ی سازنده با فضای پیچیده‌ی شبکه‌های اجتماعی در افغانستان، به‌ویژه پلتفرمی مانند شبکه‌ی اجتماعی ایکس، نیازمند عزمی جمعی و اجرای مجموعه‌ای از اقدامات به‌هم پیوسته است. این اقدامات باید از سطح فردی آغاز شده و تا سطوح کلان سیاست‌گذاری امتداد یابد. نقطه‌ی آغاز این مسیر، توانمندسازی تک‌تک کاربران از طریق ارتقای سواد رسانه‌ای است. در شرایطی که سیل اطلاعات درست و نادرست جریان دارد، برگزاری کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی عمومی، به‌ویژه برای نسل جوان، یک ضرورت انکارناپذیر است. هدف از این برنامه‌ها باید آموزش مهارت‌هایی؛ مانند ارزیابی منبع خبر، شناسایی نشانه‌های اخبار جعلی و درک تأثیر الگوریتم‌ها، باشد تا شهروندان به جای مصرف‌کنندگان منفعل، به بازیگران فعال و آگاه در عرصه‌ی اطلاعات تبدیل شوند. این توانمندسازی فردی، زمانی به حداکثر اثرگذاری می‌رسد که با تقویت نهادها و منابع خبری معتبر همراه گردد. اگر کاربران بخواهند مسیر خود را از میان انبوه شایعات تغییر دهند، باید مقصدهای مطمئنی وجود داشته باشد. بنابراین، حمایت از نهادهای خبری رسمی و تحلیل‌گران مستقل برای تولید و انتشار محتوای دقیق، متعادل و به‌موقع، در این پلتفرم‌ها حیاتی است. حضور پررنگ این منابع قابل اعتماد، به تدریج اعتماد عمومی را جلب کرده و مشوقی برای دوری‌جستن از کانال‌های غیرموثق خواهد بود. در گام بعد، با ایجاد بسترهایی برای

گفت‌وگوهای سازنده، شبکه‌های اجتماعی می‌توانند به جای آن‌که به میدان جنگی برای تضادهای قومیتی، مذهبی و سیاسی تبدیل شوند، محفلی برای تبادل آرای محترمانه و عقلانی باشند. تشویق به ایجاد و مدیریت فضاهای مجازی اعتدالی که در آن‌ها گفت‌وگوی ملی و سازنده درباره‌ی سرنوشت جامعه امکان‌پذیر باشد، می‌تواند به کاهش قطبی‌شدن و تقویت درک متقابل بین گروه‌های مختلف اجتماعی بینجامد. در کنار این مسائل، تدوین چارچوب‌های حقوقی شفاف برای مدیریت این فضا امری ضروری است. دولت و نهادهای تقنینی باید با همکاری کارشناسان، قوانینی را در مورد حریم خصوصی و سایر حقوق و امتیازات شهروندان در مورد استفاده از این پدیده‌های مدرن وضع کنند. این چارچوب‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که هم از امنیت و حقوق کاربران محافظت کنند و هم فضای لازم برای رشد و نوآوری را فراهم آورند و مانع استفاده‌ی مثبت از این ابزارها نشوند. در نهایت، برای درک عمیق‌تر تأثیرات پویای شبکه‌های اجتماعی و ارزیابی اثربخشی راهکارهای اجراشده، تداوم پژوهش و تحلیل توصیه می‌شود. انجام تحقیقات گسترده برای بررسی کیفی محتوا، روندهای گفت‌وگو و مقایسه‌ی تأثیرات بر گروه‌های مختلف جمعیتی در شهرها و مناطق گوناگون، ابعاد جدیدی از نقش این پلتفرم‌ها را آشکار ساخته و نقشه‌ی راهی دقیق‌تر در اختیار سیاست‌گذاران و خود جامعه خواهد گذاشت.

منابع

الف: فارسی

۱. حیدری، ف. (۱۴۰۰). شبکه‌های اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر ارتباطات اجتماعی معاصر. مطالعات ارتباطات، سال دهم، شماره ۲، صص ۷۸-۵۵.
۲. لطفی، صدیقه؛ احمدی، حامد؛ فرهنگ، د. (۱۳۹۹). نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی بر مشارکت سیاسی جوانان افغانستان (مطالعه‌ی موردی: شهر کابل). فصلنامه‌ی اندیشه‌ی اجتماعی. سال نهم، شماره ۴، صص ۱۳۹-۱۱۲.
۳. دورکیم، امیل. (۱۳۹۰). مبانی جامعه‌شناسی. ترجمه‌ی سید سعید صادقی. تهران: نشر نی.
۴. مک‌کارتی، جان؛ سیلوستر، دیوید. (۱۳۹۴). نظریه‌ی شبکه‌های اجتماعی. ترجمه‌ی بهرام خاموشی‌پور، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

ب: انگلیسی

1. Field, A. (2018). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics* (5th ed.). SAGE Publications. <https://collegepublishing.sagepub.com/products/discovering-statistics-using-ibm-spss-statistics-5-260423>
2. Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approach* (4th ed.). SAGE Publications. <https://www.scirp.org/reference/ReferencesPapers?ReferenceID=1964849>
3. Homans, G. C. (1961). *Social Behavior: Its Elementary Forms*. New York: Harcourt, Brace & World, pp. 3-13.
4. Wasserman, S. & Faust, K. (1994). *Social Network Analysis: Methods and Applications*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 4-24. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1571403>
5. Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere*, Cambridge: Polity

- Press, pp. 27–56. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2023168>
6. Durkheim, E. (1984). **The Division of Labour in Society**, New York: Free Press, pp. 39–41. <https://mypaperhub.com/Durkheim-Emile-The-Division-of-Labour-in-Society.pdf>
7. Homans, G. C. (1961). **Social Behavior: Its Elementary Forms**, New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- a. <https://2024.scihub.st/2890/e2856552b3e01dad29735082fc1a1810/higgins1961.pdf>
8. McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (2011). **Social Movements in an Organizational Society: Collected Essays**, New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- a. https://books.google.com/books/about/Social_Movements_in_an_Organizational_So.htm-l?id=dVHJAgAAQBAJ
9. Durkheim, É. (1984). **The Division of Labor in Society**. Trans. by W. D. Halls. New York: Free Press. <https://mypaperhub.com/Durkheim-Emile-The-Division-of-Labour-in-Society.pdf>